

מסביב לשולחן

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

ראשי הישיבות

עיון הלימוד

דבר העורך

הגאון הגדול רבי משולם דוד סולוביציק שליט"א ראש ישיבת בריסק

בענין הדין ופחד הדין בר"ה

בגמ' בערכין י' ב', אין ישראל אומרים הלל בר"ה ובויה"כ. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה וכו', אייל אפסר מלך יושב על כסא הדין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו, וישראל אומרים שירה עיי"ש, וכן מבואר בגמ' בר"ה ל"ב ב'. וצ"ב בדברי הגמ' מה טעם שספרי מתים פתוחים לפניו, דבשלמא ספרי חיים פתוחין לפניו כדי לעיין במעשיהם ולדון אותם עפ"י, אבל ספרי מתים מה שייך בהם דין לאחר שמתו. ונראה לבאר בזה, הפדמ"כ הביה"ל (פ' נח ובדרושים דרוש ט"ו) ז"ל, רק הענין דכמו האדם פועל בעצמו ע"י מעשיו ועושה בעצמו טבע שניה להשתוקק לזה שעשה מכבר, כן פועל במעשיו בכל העולם כולו, ואם עושה עבירה מנבירי כל של אותה עבירה והתשוקה לזה העבירה בכל העולם, ולא מביא עם עושה בפרהסיא איה ודאי דפועל גם בשארי אנשים שלומדים ממעשיו, אלא אפילו עושה בצניעות מי"מ ע"י המשכו אחר התאוה מגביר כוחה של זו התאוה עד שמשרשי זה בטבעו של העולם להיות טבעם נמשך לזה יותר ממה שהיה מקודם וכו'.

ועיי"ש שביאר בזה ענין דין וחשבון, דדין הוא על עצם המעשה עבירה, וחשבון הוא על מה שבעשותו הרע מגביר הוא את כח הרע בבריאה כולה, ומחשבין כמה חלקים יש לו במעשיו של חברו שגרם לו לעשות המעשה, עיי"ש. ולפי"ז שפיר שייך דין גם על המתים לחייבם על מה שגרם ממעשיהם בחיים להחטיא אחרים, וזה נמשך גם לאחר מותם.

והנה בעיקר דברי הגמ' בערכין ה"ג דאין ישראל אומרים הלל בר"ה ובויה"כ, כיון דמלך יושב על כסא הדין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו, ואפסר ישראל אומרים שירה. ויש להעיר בזה מה דאיתא בטור ס"י תקפ"א בשם המדרש, איר סימון כתוב כי מי גוי גדול וגוי, אבל ישראל אנם כן לובשים לבנים ותעטפים לבנים, ומגלחין זקנם ומחטכין ציפורניהן וישותים ושותים מלכות בר"ה, לפי שידועין שהקב"ה יעשה להם נס. לפיכך נוהגין לשפר ולכבס בעריה, עיי"ש. ולכאורה דברי המדרש הם סתירה לדי' הגמ', דבגמ' מבואר דהם ימי יראה ופחד ולכן אין בהם שירה, ולעומת זה במדרש מבואר דהוא יום שמחה.

ונראה לבאר על פי דברי מרן הגרי"ז זללה"ה שאמר לבאר את דברי הפייט בר"ה דאיתא התם "ממך אלך אברח", דלכאורה אין לזה שום מובן, דהא אם בורחים מפני הקב"ה מה שייך "אלך". והנראה את לשון הרמב"ם בפרה"ש בפ"ד מ"ה על המשנה שם ל"ב ב', דתנן התם העובר לפני התיבה ביו"ט של ר"ה השני מתקיע, ובשעת ההלל הראשון מקראת את ההלל. וכתב הרמב"ם בפרה"ש שם וז"ל, ואמר ובשעת ההלל, לפי שלא היו קורין הלל לא בר"ה ולא ביוה"כ, לפי שהם ימי עבודה והכנעה ופחד ומורא מה' ויראה ממנו, ומברח ומנוס אליו, ותשובה ותחנונים ובקשה כפרה וסליחה, ובכל אלו העניינים אינו הגון השחוק והשמחה, עכ"ל. הרי דגם בדברי הרמב"ם מבואר שהמברח והמנוס הוא אליו, וצ"ב כנ"ל.

ואמר לבאר הענין, דאדם חייב להרגיש פחד ומורא נורא מאימת הדין עד שירצה לכרוח ממצב זה, וכמו כל פחד ומורא שבא על האדם, ורואה שאין לו דרך להינצל ממצבו, שהוא רוצה לברוח ממצב זה, וממצבו זה הרי הוא בורח להקב"ה שיחוס עליו. והנה ביטחון הוא, באופן שהאדם יודע ומכיר את מצבו האמיתי שבו הוא נמצא ורואה שאין לו מפלט, וזו היא הרוח בה' שיעצלוהו מצרתו, אבל אם אינו יודע את צרתו, ולבו סומך בוטח בה' שיעצלוהו לזאת לא יקרא בטחון, כיון שסובר שגוי צורך כלל לבטוח. וזהו ההדרגה של "מברח ומנוס", שהאדם מרגיש שאין לו שום מפלט ומאימת הדין, ורוצה לברוח ולנוס, ומוכרח לבטוח בה' שיוציאהו ממצבו, וזהו הביאור של "ממך אברח אלך", והיינו "ממך אברח" מתמתת אימת הדין, "אלך" זהו הבטחון, דרך אחרי ה"אברח" שייך "אלך", עכ"ל.

ולפי"ז יש לבאר את דברי חז"ל הנ"ל שנראים לכאורה כסותרים, דבאמת אם דנים על היום של ר"ה לא שייך לומר בו הלל, משום שספרי חיים וכו' כדאיתא בערכין, והם ימי פחד ויראה. אבל מי"מ של לנו ביטחון שהקב"ה יוציאנו מצרה ויעשה לנו נס כלשון המדרש המבואר בטור, ולכן נוהגין לשפר ולכבס בעריה.

ובאמת דבר הוא כלל התפילות של ר"ה ויו"כ, דהנה בפייט דונתנה תוקף שבו מוזכר אימת הדין, ואומרים ומלאכים יחפזון וחיל ורעדו יאחזון, והכל מפחד יום הדין, ואח"כ מוזכרין בר"ה יחפזו וכו', דר"ה הוא יום הדין לכל מקרי האדם בזו השנה, ומי יחיה ומי ימות ואף צורת המיתרה והיטורין שיעושו על האדם. ואחר זה מיד ובסמך אומרים אין קיצבה לשתותיך וכו', שהוא ענין של שמחה. וביאור הדבר הוא כנ"ל דקודם אומרים את עומק הדין, ולאח"כ אנו בוטחים בה' שיעצלוהו. וכמו"כ מיד אחר הפייט של לקק עורך דין וכו', אומרים מלך עליון וכו', והוא כמש"ל. (מאורי המועדים)

בישוב תמיהת הטו"א מה בין ר"ה לכל השנה לר"י דנידון בכל יום

הרה"ג מרדכי קרליבך

איתא בערכין י': דאין אומרים הלל בר"ה ויהי"כ אפסר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפני ישראל אומרים שירה.

בטורי אבן בר"ה [דף טז]. הקשה בזה, שהרי אמרו בר"ה שם רבי יוסי אומר אדם נידון בכל יום שנאמר ותפקדנו לבקרים, ורבי נתן אומר אדם נידון בכל שנה שנאמר לרגעים תבוננו, ואיתא שם דמה דתנן במשנה דאדם נידון בראש השנה הוא דלא כדעת ר' יוסי ר"י, וא"כ לדעת ר' יוסי ולדעת ר"י היאך אומרים הלל בר"ה ימים שגומרים בהם את ההלל, והרי כל יום וכל שעה הוא נידון, וע"י רש"י (ר"ה כ"ר) וצ"ע בזה.

עוד תמה בטורי אבן ח"ל, קשיא לי, לר' יוסי ר"י נתן אין בין ר"ה לכל ימות השנה כלום לענין דין של מעלה, א"כ במאי מוקי לה לקרא דכי חק לישראל ומשפט לאליהו יעקב, דקאי אר"ה כדמוכח מרישא דקרא, דתקעו בחרש שופר בכסא ליום הגינו דאיו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ר"ה, כדדריש לעיל [דף טז]. מיהו זה לא קשיא כולי האי, דאינהו מוקי ליה להאי משפט אקדוש החדש לחוד, כמש"כ שם.

עוד הקשה מהם שאמרו בר"ה [דף טז]. דא' בתשרי ר"ה לדין, דכתיב עני ה' אליהך בה המאשית השנה ועד אחרית השנה, ומפשיש לה התם דבר"ה איירי דכתיב שם תקעו בחרש שופר וגו' משפט לאליהו יעקב, וליף התם לענין שיהיין ויובלות שר"ה שלהם בא' תשרי בגזירה שיהו, וכן ליף התם דא' תשרי ר"ה לנטיעה לענין שנות ערלה, וכל זה על סמך דבר"ה הוא יום דין כמבואר בסוגיא, וכ"ז קשה לר"י ר"י.

והנראה בבירור הדברים, דחלוק ביסודו דינא דראש השנה מה שאדם נידון בכל יום לר' יוסי ובכל שעה לר' נתן, דמה שאדם נידון בכל יום לר"י ולר"י היינו משום דעצם חיותו של אדם מחייבת משפט, משום שעצם החיים מתנת שמים היא, וא"כ בתורת משפט אין החיים נתנים אלא לפי משפט, ונמצא דאין הדין נקבע ותתפס בחיים, אלא החיים בעצמם הם המחייבים את המשפט, אם יחיה אם ימות, וע"י רש"י שם.

ומעתה נראה דין ראש השנה חלוק ביסודו, דאין זה רק שהקב"ה יושב ודין את כל באי העולם, אלא היום מצד עצמו הוא הפצא של יום הדין, והמחייב את הדין אינו משום הנבראים, אלא מצד עצמו, כי הוא יום דין, וממילא שהוא דין את כל באי עולם, היום הרות עולם היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים, וכמש"כ דאין זה משום חיי האדם מחייבים משפט, אלא דיום זה הוא יום המשפט.

והנה בערכין שם אמרו, אפסר ספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפני ישראל אומרים שירה, וספרי מתים היינו ספן של אותן שכבר מתו, וצ"ע למה נפתחין, והלא בשעת מיתה כבר נידונו, וצ"ע.

ונראה בזה, דבפשוטו נראה בזה נתיב בעיקרי הדברים במשנת ר"א (ע' ו"ב) עפ"י דברי הבית הלוי בפרשת נח פ"א פ"ה וז"ל, הוא פועל במעשיו בכל העולם התחתון בכלל, ולא מבעי אם חטא בפרהסיא, הרי דאי דגורם לאחריים הרואים שילמדו ממנו, אלא אפי' אם חטא בצניעה, מי"מ ע"י המשכו אחי איוז תאנה, הוא מגביר כח התאוה הלוו עד שמשרשי זה בטבע של כל הנבראים והעולם להיות טבעם נמשך לזה יותר.

ובתחודש מרן ר"י הלוי מלאכי [פ"א פ"ה] כתב בשם הגה"ח ח"ל, שמעתי כמה פעמים מפי אאמ"ר הגה"ח וצ"ל כי יום הדין הגדול הוא סוף כל החשבונות, כי אז יהיה דין וחשבון כל הכריאה וכל המעשים כולם, וכמו"כ שאמר זאת גם על זה דתנן באבות ספ"ד, ואל יבטחין יצרך שהשאלו בית מנוס לך, שעי"כ אתה נוצר וכו', וע"כ אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, ופעם אחת שמעתי ממנו שאמר שער יום הדין הגדול אי אפשר לשום אדם, אף אם הוא צדיק ביותר, לדעת סוף דינו, והביא דאיה על זה מהשואל הנביא (בתגיגה ד':) דאלו ואתיהי למשה בדני, א"ל דילמא ח"י לדינא מתביענא.

נמצא לפי"ז דאף מתים עצמם נידונים בראש השנה לקבוע מה שנפעל על ידי מעשיהם אם לטוב אם לרוע, וענין זה אינו מתברר בשעת מיתה, אלא מתחדש בכל יום ויום מה שנפעל מכם מעשיהם, וכוונתו, ומכוחו בזה עיקר דברי הבית הלוי דין הוא השכר ועונש על גוף המעשה, והחשבון הוא מה שנפעל מתוך מעשיו ולאחרים, וענין החשבון שפיר מתחדש כל שנה ושנה בראש השנה, ולכן ספרי מתים פתוחין לפניו בר"ה.

איש למשי"ז פשוט דספרי מתים ליתא אלא בראש השנה ולא בכל יום, דהלא אחר שכבר מתו שוב אין מחייב כל משפט, דהלא נתבאר דמה שאדם נידון בכל יום הוא עצם החיות שלו שהיא מחייבת משפט, אך לאחר שמת שוב אין כסא מקום לדין, וזהו כן בראש השנה שהוא יום הדין בעצמותו, והקב"ה יושב על כסא דין ודן, וכן מי דשיך אצלו משפט נידון, ומאחר דאף המתים שייך להדין כמש"ז, לכן נידונון בר"ה.

הלא מעתה נראה קשיות הטור יאבן איהו תוספת דין בתחדש דין השנה, הרי שכל יום יום נידון, דלמה שנבחרה הלוקים המה בזה, דכל יום הוא נידון על עצם חיותו, ואילו בראש השנה הרי שהוא זמן דין בעצמו, תפי"מ בזה דביום דין בעצם הרי שגם ספרי מתים נפתחין, ואילו בכל יום רק ספרי חיים נפתחין, וכמש"ז, ועוד יבואר לקמיה להפלא בטעם מה שאין אומרים הלל

בשלש תקופות בשנה עוטרות את "לוח המודעות" בישיבה, הודעות על "סדרי הישיבה": בתחילת החורף, תחילת הקיץ וחודש אלול. שם, בלוח המודעות מופיעה אותה רבע שעה יומית המוקדשת ללימוד המוסר.

רבע שעה? מה חשיבות יש לה? במה מתבטאת כחה?!

אמנם כן, מבחינת כמות הזמן לא תצמח תועלת גדולה מעורר לחשוב מה שנינו חל בחודש זה, מהו מחשבה בזמן כה מוגבל. אבל אם התועלת אינה נראית ברבע שעה זו – השפעתה מתפשטת ומתרחבת מחוץ לתחום זמנה, היא שולחת קרניה לתקופת שער קומתו של האדם.

ובאלול בפרט, עצם העובדה שמעידים זמן ללמוד המוסר, מעורר לחשוב מה שנינו חל בחודש זה, מהו המוכון של לימוד מוסר זה הקבוע כל השנה, דברים יש שבו, תורה היא וללומדה צריכים.

והמקבילים עליהם "קבלות" ומחוקים עצמם בדברים הרפויים בידם במשך כל השנה. וגם אלו שאותותיו של החדש לא נתנו בהם את רשמו המכריז, אינם "נמלטים" מעיצומו של "אלול", גם אצלם מקבלת התפילה גוון מיוחד, נאמרת ביתר כונה, בתוספת מיתות: "תפילת אלול".

"המשגיחים" בשיתותיהם מייחדים את הדבור על עניני תשובה ותקן המדות וקוראים לעריכת חשבון הנפש וכוננות לקראת ימי הדין. לדבריהם נכרת השפעה מכרעת. והזירות כבכור הבריות גדילה מיום ליום, בקורת ופשוט במעשים מקבילים שלב מעשי. עם כל הציניות האופפת את בן התורה בימים אלו, אין הוא נופל, חלילה, ליד עציבות. לפניו מתגלית דרך מיוחדת בבבירת ה': "וגילו כרעיהו", רעד, חרדה ופחד מיום הדין, ועם כל זאת, ואולי דוקא בגלל זה – גילה ושמחה.

אלול, כימי חשבון הנפש, מהוה, זמן רציני בחיי בן תורה, בו מעביר תחת כור המבחן את הגניזו, פולחניו ומעשיו, מנחת ומצורף, משפר ומשפץ את כל יונו, ותחבולות המלמה עם הציור, אך לא עת תוגה ונפילה למצב יאוש הזמן הזה.

לחיפץ, שיא השמחה יכול להתפרץ בשעות אלה, זמן יצירה היא העת הזאת, גילוי וצירת מעשים חדשים, עובדות מושלמות. אין המצווה נקראת אלא על שם גמור". בגמרא המצווה נתן כסיס וקוים למחות המצווה. רק אז יכולה להיות השמחה שלימה: "שמחת מצווה". אלוה הכונה לימים הנוראים הוא הזמן לגומרה של מצווה, בשעת מבחן הנוצרות, בזמן העברה תחת שבת והשלמה, ורק אז שיא השמחה, וכדי לבוא ליד מצב עליזא זה, אפשר רק ע"י מוסר.

חדש אלול הוא הזמן המסוגל לריבוי המעשים והקבלות. ימים אלו משמשים כימי הכנה לימים הגדולים של תשובה אמיתית, שמוכנס הוא: תשובה על העבר וקבלה על העתיד, והאנשים "המתעבים" על דרך לא טובה" שומה עליהם לנצל את "ימי האלול" כהקדמה, הכנה והכשרה לקראת הימים הנוראים. (שאשיינצון)

מהנה יצחק הלוי
1961

בראש השנה, ובכל יום שפיר אומרים. הלא מעתה נבוא במה שהובא לעיל בטעם מה שאין אומרים הלל בראש השנה וכו' ובימים הכיפוריים, דהנה כתב הר"מ פ"א חנוכה ה"ז וז"ל, ראש השנה יום הכיפורים אין בין הלל לפי שהן ימי תשובה ויראה ופחד לא ימי שמחה ותיחה, עכ"ל. הנה משמע שאין הטעם משום שהגברא נידון, אלא שהדינים המה ימי יראה ופחד, והנה במקרא הארכתי עפ"י דר"מ פ"א חנוכה דימי הלל המה דין בעצם היום היתוס ימי שמחה והלל, וממילא רק בר"ה שהוא יום דין מצ"ע אין בו הלל מצד עצם היום.

האם יש חיוב של שמחת החג ברי"ה?

נחלקו גדולי הפוסקים הראשונים האם מותר להחנות בראש השנה, בהגזות מרדכי על ר"ה סימן תש"ח כתב ח"ל "מורי הרב אברהם יצחק בן הר"מ היה מתענה ברי"ה מק"ץ והענית הלום שהתירו להחנות בשבת אנפי" ספק אם ע"י מלאך או שד, כשי"כ ברי"ה שבורו לו שנידון שמותו", ומשמע מדבריו דאף ברי"ה יש מצות שמחה והיה אסור להחנות אבל היות יש פחד מיום הדין זה דוחה שמחת רי"ה ולכן מותר להחנות ברי"ה כמו שמותר תענית הלום משום ההענית עונג הוא לו. וכן כתב הרא"ש בסוף מסכת מדברי קבלה היות ורי"ה נקרא חג שכתבו "בכסה ליום חגיגי", ואמרו איהו חג שהחזיר מחכסו בו הרי אומר ר"ה א"כ"י ש בו חיוב שמחה ואסור להחנות. הטור והש"ע בסימן תקצ"ז ס"א כתבו שאוכלים ושותים ושמחים ואין מתענין ברי"ה (ע"י בט"ו ס"ק ח' ובמג"א שם). כ"ס משנת יעב"ץ סימן נ' כתב לדייק ג"מ מדברי הרמב"ם שברי"ה יש מצות שמחה, דכתב בפ"ו מהלכות יום טוב הי"ז שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג גם שאר ימים טובים כולם אסורים להפסיק ותענית וחיובי אדם להיות בהן שמח – וטוב לב שנאמר ושמחת בחגך. ולאכזרה צ"ע הלא מהתורה מלבד שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג (טוכות ושמי"ע) אין יו"ט אחר אלא יום אחד של הרמב"ם כתב **יש שאר ימים טובים** בלשון רבים, ומשמע שמלבו חג השבועות יש עוד יו"ט שיש בו מצות שמחה מהפסוק ושמחת בחגך והו"ו ע"י חומ"ש הרמב"ם עם שאר ימים טובים.

המג"א (שם) כתב לגבי מי ששכח לומר יעלה ויבוא ברי"ה שאינו חודר משום שלפי דעת הגאונים הג"ל אינו חיוב כלל לאכול ולכן אין מחייבים אותו לחזור שנית על הברכה.

* *

לגבי ימים טובים יש היתר של עשיית מלאכה לצורך אוכל נפש ולומדים זאת מהפסוק "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לבכ" (שמות י"ב) פסוק זה נאמר ביחס לחג הפסח אך ממנו לומדים גם לכל החגים האחרים כולל ראש השנה. ומהו מסיק השאגת אריה בסימן ק"ב ששמחת יו"ט של ראש השנה שיהי לזו של שאר החגים שאם לא לא כיצד לומדים מהיתר אוכל נפש בפסח את היתר אוכל נפש ברי"ה, ומשמע שיש דין שמחה ברי"ה כמו בפסח ולכן שווה דין אוכל נפש ברי"ה כמו פסח.

* *

בגמ' ערכין ד"ך ע"כ מבואר דמי מועד המקודשים בעשיית מלאכה יש בהם חיוב אומידות הלל, ומ"מ ברי"ה ויהי"כ עכ"ז שנקראים מועד אומידות בעשיית מלאכה אין אומרים בהם את ההלל משום דא"ר אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה וביש"ע מפני מה אין ישראל אומרים איהו ללפניך ברי"ה ויהי"כ אמר להם אפשר מלך יושב על שדה הדין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו ישראל אומרים שיהיה לפניו ונבחרו"ש"א ז"ל כתב ח"ל "אבל שירת את ישראל אומרים ברי"ה ויהי"כ דאניו אלא סיפור בדיה שירא שמור משה וישראל, וכן כתבו התוס' ד"ל ברי"ה ויהי"כ "והיחיות ישרורו" דאניו אלא סיפור בדברים מה שהיחיות אומרות.

כ"ס מקראי קודש להגרצ"פ פרטג זצ"ל (עניני ר"ה) סימן ח' מביא מהגאונים" סלומון זצ"ל ששמע מהגרי"ו מברסלב בשם אביו הגרי"ח זצ"ל להניע על דברי הגמ' בערכין ד"ך שאר אומרים איהו מלכות שפיר חיים ומתים פתוחין לפניו, והרי אמרו שיר של יום ברי"ה? ותיחין הגרי"ח דדין אמירת הלל שונה דצריך שיהיה שמחה שלימה ברי"ה שאין השמחה שלימה אין מוכשר לומר הלל, אבל שאר שירות נאמרים אף כשאין השמחה בשלימות עכ"כ, וכתבו האחרונים לצ"ח בשר"י חותות יאיר סימן רכ"ה שכתב בתוך שתחובר דוה שמפיר חיים ומתים פתוחים לפניו הוא באמת סיבה שגם המלאכים לא אומרים שיר, וכמשי"כ הפיט הדלי ורעה"י יאחזקו גם למלאכים, וממשך שם ח"ל "מ"מ לא שייך כל זה רק בשידה הדלה הנאמר מתוך שמחה ועל הצלח ויריחו ותשועה וכו"ו כ"ב גבי מלאכים, ומשי"כ בקדושה דימא הדיחית ישרורו דעלה קאי הדיחית ושרורו למה נמנע מלאמרו", הרי כדברי הגרי"ח דרק בהלל שצריך שמחה יתירה אין אומרים "אבל ולא בשאר שירות וכן שבאמת הסיבה הדיחית (המלאכים) ישרורו הוא דמדובר בשאר שירות כדברי הגרי"ח.

כעין זה אנו מוצאים לגבי הלל בבית האביל הדיות ואמירת הלל צריך שיהיה מצב של שמחה אין אומרים הלל בבית האביל וכפי שמוכר בפתחי תשובה יור"ד סימן שצ"ח ס"ק ב' ובמש"ב סימן פרת"פ ס"ק א' שהאבל עצמו אינו אומר הלל לפי שנאמר שם "והיה עונש עשה" ה' נגילה ונשמחה בו, וכ"כ במג"א סימן קל"א בשם הרוקח דא"ר הלל בבית האביל משום דהיה אבן שמחה. וכן משמע מדברי הרמב"ם בהלכות תנוכה פ"ג ה"ו ח"ל "אין אומרים הלל ברי"ה ויהי"כ לפי שהם ימי תשובה ויראה ופחד ולא ימי שמחה ויחידה", ו"ל לאמירת הלל צריך שיהיה שירא ולא סתם שמחה אלא שמחה יתירה, אבל באמת גם ברי"ה יש חיוב שמחת הרגל, ויבין בלשון הש"ס מור"ק דף י"ב שהוכיח כן מדברי השאלות"מ פרישת חי שיהיה אומרים סימן קכ"ח דירת וכן חיוב שמחה. וכן משמע מדברי הרמב"ם בפירושי המשניות ר"ה פ"ק ה"ו ח"ל "ולא יהו קורין הלל ברי"ה ולא ביה"כ" ויש פה שם ימי עבודה והכונה ופחד מורא מהשם ויראה ממנו ומברך ומנוט אליו ותשובה ותחנונים ובקשה כפרה וסליחה, ובכל אלו העניינים אינו הגון השחוק השמחה", ומוצאים אנו ברמב"ם (שם) לענין פורים ח"ל "ולא תקנו

אדם נידון בכל יום והחילוק בין ר"ה לשאר ימים

[בגמ' ר"ה דף ט"ז ע"א מייתי שיטת ר' יוסי דאדם נידון בכל יום]. ובטורי אבן שם הל"ב לשיטת ר' יוסי דאדם נידון בכל יום, והא דקמין [דף ל"ב ע"ב] אמרינן מפני מה אין אומרים הלל ברי"ה, אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה. וא"כ לרי"ה שרי"ה וכל השנה שוין לדין, א"כ לעולם לא נימא הלל לא ביו"ט ולא בחנוכה. ואי נימא דרי"ה לא ס"ל האי טברא דמלך יושב על כסא דין, א"כ לשיטתו נימא הלל גם ברי"ה.

ונראה דודאי מודה ר' יוסי דשאני ר"ה משאר הימים, ואם אדם נידון בכל יום, הכוונה לפי מעשיו כל יום ויום הוא נידון עליו, וכיון שעשה עבירה אפשר ויחייב ע"ז באותו היום, אבל זה דין פרטי על מעשיו באותו היום, ואין זה בגדר ספרי חיים ומתים פתוחים לפניו. אבל ודאי דגם ברי"ה מתידין ובידן כללי שוקלים מעשיו של כל השנה, וכדאינתא בקידושין [דף מ' ע"ב] דחזינא אי חובותיו גברו אי זכויותיו גברו, וזהו ספרי חיים ומתים הפתוחים ברי"ה לדין במכלול מעשיו אם שייך לצד החיים או לצד המתים, ובאותו היום איך נאמר הלל, ואין זה סתירה כלל לשאר הימים, שאין זה אלא דין פרטי.

(הערות במ"ס יו"ט דף ט"ז ע"א)

הלל בפורים שקריאת המגילה היא ההלל", משמע משניו לשונו דרי"ה ויהי"כ סיבה להלל רק לא תקנו משום דמסכת המגילה, משא"כ ר"ה ויהי"כ אינם ימי הלל מצד עצמם.

כתב המהר"ל בתשובותיו סימן קכ"ח ח"ל "יכול קולי בשמחת יו"ט שרי ברי"ה כמו שאר יום טוב ומקרא קודש הוא אלא שאין בו הלל וכן שיש ושב על פסח מטעם מעשי ידי טובעין", ובאורו דבריו דברי"ה יש מצות שמחה והרא"י דכל הקולות שהקילו משום שמחת יו"ט הקילו גם ברי"ה, אלא דנתקשה א"כ למה לא אומרים ברי"ה הלל, וע"כ תירץ דאין בו חסרון שמחה אלא דין בעלמא, וכמו שאין אומרים הלל בפסח משום מעשי ידי טובעין ביום ואתם אומרים שירה ומ"מ אין זו סיבה לגרוע במצות שמחה ה"נ מניעת הלל ברי"ה אינה משום חסרון שמחה, ודלא כרמב"ם שיהי לא ימי שמחה יתירה ככל המועדים, אולם בנימוקי מהרא"י על הרמב"ם פ"ג מהלכות תנוכה שכתב לפרש בדברי הרמב"ם דיש דין שמחה ברי"ה ויהי"כ ככל המועדים אלא שאינה **זמן שמחה יתירה**, וכ"כ בס' משנת יעב"ץ סימן נ'. והנה המהר"ל הלכות ר"ה (סדר תפילות ר"ה ט"ז ק"ד) הביא טעם נוסף לזה שאין אומרים הלל ברי"ה ח"ל "אין אומרים הלל ברי"ה לפי שנאמר בו "כי חלצת נפשי ממות" ואין יכול לומר כן ברי"ה, אך קשה עדיין אמרו אותו בירובו כמו ברי"ה ואז ידעה אותו פסוק מודלג, אלא טעם אחר ש' בגמ' משמיש הקב"ה למלאכי השרת אפשר המלך יושב על כסא דין וספרי חיים ומתים פתוחים וישראל יאמרו שירה", ויצא מבואר דמעיך הדין ראוי לומר הלל ברי"ה אלא בנוסח של הלל אלא אפשר לומר בו כי חלצת נפשי ממות (כיון שהיה יום הדין לחיים או למות). ומה שמעיר המהר"ל דבגמ' מבואר טעם אחר י"ל דזה גופא כוונת דברי הגמ' בערכין דכיון דמלך יושב על כסא דין לא יוכל לומר כי חלצת נפשי ממות, וכך מבואר ברוקח הלכות ראש השנה ח"ל "ואמרו ר' אבהו אמרו מלאכי השרת יושב מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים וישראל אומרים שירה לפני **יש שכתוב כי חלצת נפשי ממות היום הוא יום דין**".

* *

בתפילת שלשת הרגלים וכן בקידוש ומתחילת לנו ה' אלוקינו באבהו מועדים לשמחה חגים ומתים **לששון** את יום חג וכו', ואילו בקידוש של ליל ר"ה וכן בתפילה הושמט משפט זה ואנו אומרים רק "ותחן לנו ה' אלוקינו באבהו את יום הוכרת הזה יום תרועה וכו', מנהג זה מבוסס על שיטת רב האי גאון המנגדת לשיטת הגאון מר שר שלום, את שתי השיטות מביא הרא"ש בסוף מסכת ראש השנה ח"ל "בתשובת מר שר שלום כתב שברי"ה היו אומרים בשתי שיבות וכן בתפילה וכן בקידוש מועדים לשמחה חגים ומתים לששון את יום הוכרת הזה, וכן כתב רב פלטי גאון, ורב האי גאון כתב אין מנהג לומר חגים ומתים לששון וכן מנהג התפוסת בזמן הזה וכן המקומות", וכך נפסק בשר"ע סימן תקפ"ב "אינו אמר מועדים לשמחה חגים ומתים לששון". ולאכזרה לומר לכת דודי? כ' סנהא אפ"ה חיוב שמחה ברי"ה היות ובנוסח התפילה והקידוש לא מחזרת שמחת החג. אולם הי"ל דבאמת יש חיוב שמחה ברי"ה אלא היות ואין **שמחה יתירה** משום שהו יום הדין לא מתאים לומר ברוס"מ מועדים לששון ולשמחה כשאר המועדים (ע"י בהגות חכמת שלמה אר"ח סימן תקפ"א).

כ"ס דעת תורה סימן תכ"ב הביא את דברי הר"ח שהביא שם הספר אמרכל שהקשה לדברי רבי יוסי ברי"ה דף ט"ז ע"א הוסיב אדם נידון בכל יום א"כ אין אומרים הלל בכל ר"ה ורי"ה הרי ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו דמהאי טעמא לא אומרים הלל ברי"ה ויהי"כ? ותיחין דשאני ידנא יחידא מדינא דרביים.

* *

בשירי לכה דודי ששרים בקבלת שבת בבית האחרון של הפיט המתחיל במילים בואי בשלום יש הובל (לפי נוסח ספרד) בין שבת רגילה לשבת יו"ט, בשבת רגילה אומרים גם ברינה ובצהלה, ואילו בשבת יו"ט אומרים "גם בשמחה ובצהלה", מה הדין בשבת שחל ראש השנה (לנתונים לומר לכת דודי)? כתב בס' סנהא אפ"ה בסימן תקפ"ב שבראש השנה שהוא יום דין אומר גם ברינה ובצהלה, משמע שרי"ה אינו נחשב כיו"ט ולא מרגישים בו את השמחה, אולם לפי דברי הרמב"ם הג"ל יש שמחה ברי"ה אך לא שמחה יתירה יתכן לומר כ"י לומר **בשמחה ובצהלה** צריך שיראה שמחה יתירה כשאר ימים טובים.

* *

הטור בסימן תקפ"א כותב שמנהגו של עולם אינו שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים וכו' לפי שאינו יודע איך יצא דינו, אבל ישראל אינם כן לובשים לבנים וכו' ואוכלים ושותים ושמחים בראש השנה לפי שיועדין שהקב"ה יעשה להם נס. והקשה הב"ח (שם) ח"ל "וכתב מהרש"ל בבאור לטור ויש מקשיך לפי זה ילכב בגדים מרוקמים וצבעי ארגמן? ת"ל דאם כן אין הוכחה שבטוח בו יתברך זה שמה אינו מפחד מיום הדין כלל ואינו חש, אבל כשלושב לבנים וזכר ביום המתה, א"כ מראה הסליחה ע"י "אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו" (ישעי"א א'). וכך מביא המש"ב סימן תקפ"א ס"ק כ"ה "ומ"מ לא ילכב בגדי רקמה ומשי כבשאר יו"ט דיחה מורא הדין עליו אלא ילכב בגדים נאים".

נקודת השקיעה

יש להתבונן, התוקע נקודת השקיעה, האם יתקע תקיעה ארוכה כמבואר בסימן תקל"א, ללאה שיטת הי"ח טרומיטין, או שמה כיוון ליי"א (בסו"ס תקפ"ז) דסוף תקיעה דפסול פסולה, יש חשך ססוף התקיעה הוא בזמן של פטור, והיו תקיעה דפסול לכא"ו.

ויש להעיר שיש הבדל דפסק זה בין זיוס א' לזיוס ב', כי זיוס א', גם אחר השקיעה מחוייב לתקוע או דהוי ספק וספק דאורייתא לחומרא, וממילא אפשר ללא הוי סוף תקיעה דפטור, דספק של תורה לחומרא הוא בודאי (ש"ו"ת רע"א ו') משא"כ זיוס ב' לאחר השקיעה הוא ספק דרבנן, נמצא דסוף תקיעה דפטור.

ספק בתקיעות

כתב המ"צ להמסופק זיוס ב' ללא יתקע, דספד"ר לקולא, וכלשונו: א"כ לתקוע דספק ד"ס להקל. ויש להתבונן, הא יש חזקת חיוב וקומ"ל ספק דרבנן במקום חזקת חיוב לחומרא לדעת הש"ד, (הפ"ר ח"ס ס"ל דגם זכה"ג לקולא). וז"ל דס"ל דגדר ספק דרבנן היינו ללא אמרו דכריהם במקום ספק, ואין כאן ספק כלל, וממילא לא שייך ללכת בדרך חזקה, אבל להש"ך הנזכר קשה הא ספק לחומרא.

ואמרו לי מו"ר הגר"ח פ שיינדבג שליט"א, ללא זולנין בדרך חזקת חיוב ואין חזקה כזו, דכל רגע הוא חיוב חשך של תקיעה, וראיה לזה הביא מהא דספק קר"ש (אם היתה דרבנן) לקולא כמ"ס רש"י בצרכות.

שמחה

בש"ע תקל"ז ב', אוכלים ושותים ושמחים, ונראה להוכיח שכן דעת הגרי"מ, שכתב, שבעת ימי הפסח ושמחת ימי החג עם שאר ימים טובים וכו', וחייב אדם להיות שמה, אשר מוכח דר"ה בכלל שמחה, אכן לשון הר"מ צ"פ"ג מחנוכה על ר"ה ויהי"כ"פ לפי שהם ימי תשובה וכו' ללא ימי שמחה יתירה, וצמ"ט ב' כ', מצוה של ושמחת שייכת צו, ומסתבר שהשמחה לענין צדיקים ותקשטיים וקליות ואגוים שייכת, ומ"מ ח"ל הבנתי א"כ למה כתב הצ"ח יוצא ס"י תקל"ז סק"א ללא ללאכול צדק ויין אם יש חיוב שמחה, ובאמת התשמית המ"צ, ומה שאין לנו אומרים בתפילה חגים וזמנים לששון, אינו ראיה לדון זה, ומאוס דגם הלל אין לנו אומרים לזין הם ימי שמחה יתירה, ומ"מ שמחה צענין.

בכיה

עוד ללא הבנתי מדוע הצ"ח ט"ס סי' תקפ"ז מציא צדק האר"י שנהג לבכות ואמר מי שאינו בוכה אין נשמתו טובה וכו', וכ"כ החיד"א, אכן צדק הגר"א כ' צדק האורחות ופסקים שאמר שאין לבכות, ואם צדיקה היא סתירה לצדקתה אין התיר האר"י ואם ל"ב שמחה יתירה אלא חסר הגר"א.

שינה

הרי אמרו לאין לישון צדיקה, והגה רבים נשארם על יעו"ט אחר חלוף נ"ך החמה ולא חוששים לענין שינה צדיקה, ויש לתת טעם למנהגם צדיקה, וזכרנו שחלמיו הרשע"ל אסר צלשון איסור שינה צדיקה, וכבר עורר ע"ז הבן איש חי זצ"ל, אכן הגר"ש אועיערנד זצ"ל ס"ל לאין צוה חסרון דסו"ס ממשך שינת הלילה, ונראה דהענין תלוי בצעמים שנאמרו צדיקה. או. דמין זמוליה, ב. מורה על עצלו"ג. עוסקין צדיקה ונראה כמחולל, ואפשר לטעם דמין זמוליה שייך, אכן אינו מורה על עצלו"ג וחלו"ל אם ממשך שינת הלילה, וזכרנו שיש לו צוה מניעת כער וחסרון עונג צדיקה שלא כפי הרגלו.

עקרי הענין

נאמר במשנה ראש השנה פ"ב טו ע"א בארבעה פרקים העולם נידון: בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם עוברין לפנינו כעני מרון, שנאמר (תהלים טו) הדני יחד לבם הכבדן אל כל מעשהו, ובחג נידונים על המים. וכשעם שאדם נידון בראש השנה במועד שבו ה' רפה טה את א' בחדש השביעי באחד לחודש הו"ד הקטק הטק לעולם ה' זכרון נצב בשמים, ולא בשם רבי אליעזר בכ"ה באלול נברא העולם, ואח"כ דרב כהניה דמינ' רבי אליעזר דתנינן קבוצתא דרב' זה היום תבא מעשיך וזכרן ליום ראשון כי חוק קלי לשראלי הוא ועל גמלי המדעיות בי יאמר איו, לחוב ראויו לשלום איזו לרעב ראויו לשלובע ברוייתו בו פיקודו להזכיר לליים ולמות, נמצאת אתה אומר ביום ראש השנה בעת ראשונה עול' במשמבה, בשנינה תנייעין עם מלאכי השורת, בשליש ביום עפרו, ברביעי בגבול, בחמישי רקמו, בששי עשאו גולם, בשביעי נפח בו נשמה, בשמיני הוכניסו לגן, בשלשי נצטווה, בששי עבר, באחד עשר נידון, בשנים עשר צ"א בדימום. אמר הקב"ה לאדם זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין היום ועל יציאת בדימום כן עתידין בניך לעמוד לפני בדין ביום זה ויוצאין לפני בדימום אימתי' בחדש השביעי באחד לחודש, ע"כ. וכן הובא ברי"א (ראש השנה טם) שהאדם נידון בראש השנה כיון שאדם הראשון נברא באותו יום ואלו אילתיו מינין הרעת, דין הוא שאין יוצא חלציו יחדיו אותם בפלס יום. והדיוטף שם שלכן מלא חודשה הוא מול מאנסי' לפי בחשתה ולי שיקלו כל משגי' האדם על פ' המאנסי' בפלס ובמשקל. והא מהרש"א (שם ט"ז ע"א) שכתב שיע"פ מרדש היה האדם נברא ביום ר' או כ"ב א"י נידון, יש לבחן הפסיקוס שאמר למשפטנך עמדו רובו דמי' שאמר לעיל מיניה מנתה ארץ ותעמדו רובו ביום שנמתה ארץ ונצטרפה הרידה הדיוטף ביום ר' למשפטנך עמדו רובו ארץ ורובו תרין לפניו, כ' הכל עשירין ארבעה לפניו כשם היום לחדות הרידה הכל ביום זה עברך ואתה מלך לתתם, א' כמיש' אנו עברך ואתה מלכנו וי"כ אימרי'ס מלך במקום אל בראש השנה.

ולכאורה כך זה בדעת רבי אליעזר ראש השנה י"ג בשבתור נברא העולם, אבל לדעת רבי עקיב' שם שובינין נברא העולם אך הרביע מול הטעם שיום הרביע נקבע בראש השנה. ומיישב רבי' שרצה המוקדם לזכות את ישראל ביום הרצה לרוך את ישראל לזמן שהוקבע לכפרה ולסליחה, שלפי שנתרצה ישראל בימים הכיפורים הוקבע יום סליחה לזרותה, לפיכך גזר ה' שיהא נידון אדם בראש השנה שצדיקים מגורים נכתבים לחיים וצדיקים לחרים, ובעניינם הוא י"ג שלכן אלא נחתם אלא עד יום הכיפורים שהוא יום סליחה וכפרה. הרי ניתנה להם כדי שישוכו ויפשפשו מעישתן וישוכו אל ה'. הכיפורים עמד שגוראש השנה ועד יום הכיפורים החלול ה' להתרצות למשה, וביום הכיפורים נתרצה לו לגמרי ולפיכך רצה הקב"ה לרוך ביריותיו בזמן שהוקבע לכפרה וסליחה. והא מהרש"א (שם טז ע"א) שהביא את דברי הר"ן וכתב על דבריו יצ"ח הו מספק ולא ידעא אכתי' למה נקבע ראש השנה באחד לחודש לר' יודישע' הנראה דרבי יודישע' היה מודה דהנהו בריהי נעשה בראש השנה שבו נפקדוהו שיהו חלו ונתנו רצא ויסקי מכות האסורין ונבלעו עבודה מאובנתו במערי'ס אדמרי' בחדא לעיל בפירקין, ולכן נקבע אר"כ ראש השנה ליום הר"ן הדיחן כל מעשה איש בא לפניו, ודבר' מקבע יום הכיפורים לגמרי הדין התחיתנה לפי שבו נתרצה הקב"ה לישראל לכפר להם על עון העגל. והא שרן ערך לתי' ע"א.

יישוב נפלא נוסף הובא בדברי ה'הנתיבות': שכל פירות הניקב על הש"ש ע"פ אק שמצנינו דברבי' והרשע פ"ב ע"א ר"ה פסקאן ר' יודישע' לפי חושע' בל' במחשבה להקב"ה לברוא את העולם בתשרי, ולמעשה בראו בניסין. ועוד מצנינו ברש"י ביאראת א"א שמתחילה עלה במחשבה להקב"ה לברוא את העולם במדין תוקף, וכיון שראה שאין העולם מתקיים שיתך את מדינת הדין במדינת הרדימנים. ולפי זה י"ל שכיון שמחשבהו בחדש תשרי כשעלה במחשבה להקב"ה לבראות את העולם חשבו לבראות במדינת הדין לכן יום הדין חל בתשרי, וככך מתבאר גם היום חודש ניסן הוא חודש האגולה שכיון שלפסוק בחדש ניסן כשברא הקב"ה את העולם שיתך מינת הדין חודש במדינת הדין, לכן ראוי שחודש זה יהיה חודש האגולה והחסודים. וכך מתבאר מה שאנו אומרים בראש השנה היום חודש עולם הדיוטף היום עלה במחשבה להקב"ה לברוא את העולם, שיהיה חלו לשון מחשבה כיון שנאמר בתהלים י"ט (טו) ויעל חלו' ודל' שיקי', ויבארו וכו' (לה) ויהי עול' לחלו שיקי'. ג' טעם נוסף על ה'הנתיבות': בעצרת על פירות האילן, בחג במאירי שזמן הן הןודש תשרי' הוא עת התבואות האדם על אסיפת גרוניו והנכנס הטוב באוצרותיו, ולכן נידון אך על לעוררו וללמדו שלא יקשה ערפו. וככל שיגדול טובו של הקב"ה כך לבו מרובי' פחד' ה' ומורו' אגונו.

בברייתא בגמרא שם טז ע"א מבואר שמתקלו ארבעה תנאים מתי' נידון האדם הבהואה פירות הומים. וכך נאמר שם יצ"א, הכל נידונים בראש השנה, וגזר דין שלהם נחתם ביום הכיפורים, דברי רבי אמיר. רבי יהודה אומר הכל נידונים בראש השנה וגזר דין שלהם נחתם כל אחד ואחד בזמנו, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בחג נידונים על המים, ואדם נידון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכפורים. רבי יוסי אומר: אדם נידון בכל יום, שנאמר (ויצא י) ותקפיתו לביקש. ורבי נתן אומר אדם נידון בכל עשה; שנאמר (אבות ב) מדינתו. ובגמרא שם במדבר' א' בשם ר' יהושע' של המנשה ככל כרעה המימית' שהיא דעת תנא דבי רבי ישמעאל המובאת בברייתא נוספת - בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בחג נידונים על המים, ואדם נידון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכיפורים. ומבואר בגמרא שם שמה שנאמר במשנה' ב'בראש השנה כל באי עולם עוברין לפנינו כעני מרון, היינו תחילת השנה, אבל סוף הדין של האדם הוא ביום כיפור. ע"ד ראה שם בגמרא שם שדעת רובנסי' שאדם נידון ר' בראש השנה ולא בכל יום, אין קושיא א"א ונא מתפללים בשנתה עשית בכל יום על חולסי' שביראו הלא בכל יגזר רובם, כיון שאמר רבי יוחנן יפה שעה לאדם כן קודם גזר דין כל לאחר דין כל אפטר' וביאושטם שם כמבאר שאין דעת התרוחן הראשון של הגמרא שם שק' לרעת בי יוסי שאדם נידון בכל יום אפטר' להתפלל על החולסי', וקשה א"א ליהן שור'ס בדימום שאדם נידון ר' בראש השנה על מה שאנו מתפללים בעל יום, דו"ל שאין שאדם נידון ר' בראש השנה מי"מ אור נידון ר' עם היליה' או לא, מכל מיני' ביארא אן ר' דין בראש השנה יצ"ח אפטר' להתפלל-כן מישיבתי והשפעת' (שם טז ע"א ר"ה כמאן) בשם רובי' עט. עוד כמב' בראשית שם שמה שבקניטסי' בתפלה שנתנה עשה'ה היא בקשה על הפיבור והפילה' זו מופיעה' לאם לאמר גזר דין (ראה לקמן ראש השנה י ע"ב), וראי ע"ז דבר במדרש' בחדשי' ארבעת ארבעת שנים שם.

עוד נאמר בגמרא שם פ"ז ע"ב 'אמר רבי כרסופדאי' אמר רבי יוחנן שלשה ספרים נפתחין בראש השנה, אחד של רשעים מגורין, ואחד של צדיקים מגורין - ואחד של בעינתיים. צדיקים מגורין - נכתבין ונחתמין אלתו' לחיים, ונכתבין ונחתמין - נכתבין אלתו' למיתה, בעינתיים - תלויין ועומדין מראש השנה ועד יום הכיפורים. וכו' - נכתבין לחיים, ולא זכר - נכתבין למיתה. ובגמרא אחרת מוקדם לכך בשפוקים אמר רבי אבהו - מניא קיא - (תהלים טט) ימינו מספר ימים ועם צדיקים אלו כיתבו, מיחו מספר - היה מספר של רשעים מגורין, ימים - היה מספר של צדיקים, ועם צדיקים אלו יכתבו - זה מספר של בעינתיים. וכו' נחמן ר' יוחנן אמר מניא כתיבתי' (זאם אין מניא) נא מספך אשר כתבו, מתינו - זה מספר של רשעים, מספך - זה מספר של צדיקים, אשר כתבו - זה מספר של בעינתיים.

קושיא הראשונה - מדינתו רבי כרסופדאי שמשע' הצדיקים נחתמיה לשהה של חיים,

מסד קוק
חדושי
חכמה פנימית
חכמה היזומית
בין ישראל ליוון עפ"י
המהר"ל ובחיבת מדרשו

הרב נחום זאב הלוי רזונשטיין

איילו על הרשעים נגזר למות במשך השנה, והבעינתיים תליים עד יום הכפורים, ואז אף הם נחתמיה לחיים או למות. וקשה הרי יענינו ראות שלא כך הם פני הדברים, ודוראיהם שצדיקים נפטרים במשך השנה, ורשעים ממשיכים לחיות. גם אם נניח שחיים המתוכרים בדברי רבי כרסופדאי כוללים מלכת החיים עצמם גם את כל אישעי החיים לטובה, כגון בריאות הגוף והנפש, מלבד טובה, ושלו' ושלוה, ומיתה כוללת חולי' חסורין פרנסה וכדומה, הרי אנו רואים שלא כל הצדיקים חיים במשך השנה בשלום ובשלוה, ומאיידך אנו מוצאים רשעים שחיים בלי שום מחסור.

ביישוב קושיא זו מצנינו ארבעה דעות עיקריות:
א - שיטת תוספות ראש השנה שם טז ע"ב סוף ד"ה והתחנן שכונתם רבי' כרסופדאי אשנה לחיים ולמיתה בעולם הזה, אלא לחיים ולמיתה בעולם הבא. הצדיק, הדיינו שזכויותיו מרובות מעבירותיו, נחתם לחיים, הדיינו שיהיה לו חלק לעולם הבא. הרשע, הדיינו שעבירותיו מרובות מזכויותיו, נחתם למיתה של יתיה לו חלק לעולם הבא. ואע"פ שרק בשעת פטירת האדם מן העולם נגזר באופן מוחלט אם בן עולם הבא הוא או לא, מכל מקום מדי שנה בעולם עושה הקב"ה שיק לגבי' השנה הקרובה, ובהתאם לתוצאות הדין הזה, אם נחתם בו לעולם הבא או לא, מתגזרה אישעי' אירועי' השנה הקרובה. לכן קודה לפעמים עונשם צדיק' שנחתם בשנה זו לחיים והדיינו שיכזה לחיי' העולם הבא, יש בידו מספר עבירות, והקב"ה גזר עליו שנה של יסודם כדי לכפר על עבירותיו, ולזכותו לחיי' העולם הבא מבלי שיצטרך להתחייט סדרים לכן בביהמנ' שה' ה"ה' להפך, לפעמים קודה שמי שנחשב רשע שנחתם בשנה זו למיתה הדיינו שלא יזכה לחיי' העולם הבא, יש בידו מספר מצוות, והקב"ה גזר עליו שנה של ברכה והצלחה כדי לתת לו את שכר מצוותיו בעולם הזה ולהאיידו לגמרי מחיי' העולם הבא כן במבאר בתוספת הראש', וכן מצנינו שסבורים חכמי הקהלה - ובי' יוסף ב"קשת'ל בספר עשיר' אורה בשער השמיני, ודו"ע' פמנא בספר עשית' ממונות מאמר ליק' הדין ג', כא. וכן כשרי' הברי' בבבאור' לרש"ע אר"כ ס' תפכ' סוף ט. ועין עוד במשנת רבי ארז'ן כך ב' קמ' עמד. והא קמ"ז בספר אמת ליעקב לרבי' הרמב"ם על הגמרא ראש השנה טז ע"ב שדארין לביא' שריפת את האדם, ואם הוא צדיק דרים אותו לחיים והדינו שיקבל את התעניתם של תנאי' בורים ויקבל בעולם הבא קו' שכר, ואת פרי' העשת' חתומים ביום כיפור. ואם הוא רשע ועד ארבע' למותה הדינו שיקבל עונשו אוד' המיתה ואת פרי' הענש' יגדלו לו לאדרי' מיתתו, ע"י'ש שדארין' באופן נפלא

ב - שיטת הרמב"ן דרשה לראש השנה, ובספר הגיט'ו' מלימה' מלימה' המוכתרים כאן היינו חיים ומיתה בעולם הזה. אך הצדיק נצדיק' ורשעי' אינם מיוחסים לכלל המצוות וכלל העבירות שבדין האדם, והצדיק אינו זה שעשה יותר מצוות מעבירותיו, והרשע אינו מי שעשה יותר עבירות מצוותיו. אלא הצדיק אינו צדיק בדיו', שיצא זכאי מאיזה טעם שיהיה, והרשע אינו רשע בדיו', שיצא חייב מאיזה טעם שיהיה. להלן, יתכן שצדיק' גמור שלא חטא מימיו ורשע' גמור שעבר על כל העבירות החמורות שבתורה, אין קיים גם מצוה אחת ויחידה ורוצון הבורא לשלם לו את שכרו באיזה מניין שיהיה, ויקבלו עניניהם את השם 'צדיק' בדין זה, ומכיון שעשניהם יצאו זכאים בדינם. ומכיון כן יתכן שרשע' גמור שעבר על כל העבירות החמורות שבתורה, וצדיק' גמור שלא חטא מימיו, אין עשה עבירה אחת ויחידה ורוצון הבורא לשלם לו את שכרו בדין כפי מעלתו. ודו"ע' פמנא בספר עשית' ויקבל בעולם הבא קו' שכר, והדינו מה שמצנינו בתורה (דברים כג) ו'והצדיק את הצדיק והרשע את הרשע ששם ושאי' הכונה לפי שצדיק' רשע בדין, ולא מנחתם באופן כלל' לשיטה זו' בעינתי הוא זה שריתנו לא נחתם בראש השנה. והא עוד ברביבין' בשער השמיני' וברשי' ראש השנה שאדם נידון בכל שיל מגולה לשיטה פנימס א' - כל שנה נדון האדם בראש השנה אם נכה בעולם הזה לחיים און יהיה מלגולם ועשיר' נכסי' וכבוד, או חיי' שמיחה, או שיהיו לו צ"ע. כ' בשעת מיתתו אדם נידון אם תוכה נפשו בעולם הנפשות' נלם ערו' או שחיי' תחיידי' להתחייט בדינם. ג' לעמד' לבא' בארית' הימים ידונו את האדם ביום הדין הכולל, אם הוא ראק' לריתת' תרומת' שנתחאה' הנפש אל הנוף הקב"ה או הנפש' או הנתיח' או שלא, ואף שיהיו צדיקים מרעט, יש שיכזו לעולם הבא אוד' שקבלו כבי' דרס' בתוכם, כן במבאר בתוספת' (דו"ל סוף הדין) והא קמ"ב' שם שיש' חסורין' והרביע' על הגמרא דר"ה א"י כרסופדאי, ומשתר'כ ארז'ן ח"ה ע"ב מה', ושרית' הלכות' קטנות' ח"ב ע"ב רמ"ל

ג - שיטת הראב"ד ח'ה חלה משה פ"ה ה"ב שחיים' רמית'ו' שהזכור רבי כרסופדאי הם בעולם הזה, כך לאו דוקא באותה' שנה שעומדים בה. וביארו הרב'י, שכל אדם נקצב לו בעת לידתו דוקא מספר' סומיים של שנת חיים, לזה יורו ויהו פירות. בכל ראש השנה זכים את האדם מרשעים. אם יוצא מרניו שצדיק' הוא, משאיידי' לו את מספר ימי חיי' כפי שמתחלה נגזר עליו. אבל אם יוצא מרניו שרשע' הוא, מורדיים' לו מספר' השנים שהקציבו לו בשעת לידתו. וא"כ הוא רואים שצדיק' נפטר סגיל מצדיק' ש"ל שמואש' נקצבו לו לחיות שנים מיעוטים. ואם רואים רשע' שמואש'ך ימים, צ"ל שהצניב' לו מראש חיים ארוכים, וא"כ שקיצרו' לו את קיצבת' חיי' בעקבות' עונותיו מ"מ עדיין' לא הגיע זמנו למות. וה"כ בפירוש' שד"ח (ובי' אפטר' פתוח' על ע"י' יקב"ק.

ד - שיטת החינוך' עצה' שא' במבאר' שהקושי' בהבנת' דברי רבי כרסופדאי' הוא מנחת' התנהג' שצדיקים' מגורים' המוכתרים' בדבריו' הם אלו' שזכויותיהם' מרובות' מעבירותיהם, ורשעים' מגורים' הם אלו' שעבירותיהם' מרובות' מזכויותיהם, כפי שאמ'ן מופשטת' בברייתא' המובאת' להלן' לענין' ע"ה הדין' הגמול' והנתיח'. אלא' שצדיקים' מגורים' המוכתרים' בדבריו' רבי' כרסופדאי' הם כפשוטו', וצדיקים' שלא טעמו' טעם' חטא' מיימהם, ורשעים' מגורים' הם אלו' שלא' עשו' שום' מצוה' מעולם. אכן, צדיקים' ורשעים' כאלו' נחתמיה' לחיים' או למיתה' פשוטו' כמשמעו' בראש' השנה. שאר' האנשים' החל' מן' הצדיק' שנכשל' פעם' אחת' ויחידה, וכלה' עם' הרשע' שעשה' מצוה' אחת' הרי' הם בכלל' הבעינתיים. וא"כ' הצדיקים' שנפטרים' בצעירותהם' [שעשו' עבירה' לחיים' בחייהם], והרשעים' [שעשו' מצוה' כחשד' בחייהם] שזוכים' לחיים' של' נחת' בעולם' הזה, כולם' בכלל' בעינתיים. ע"ד' בענין' הביאור' בדברי' רבי' כרסופדאי' והקושיא' ת"ל' ראה' בשפת' חיים' לרבי' חיים' פרידלנדר' ח"ה ע"ב צ"ע-ג' (מפודרת' תשמ"ט). ובכחות' חכמה' ומוסר' לרבי' דוד' קותלנא'.

קושיא נוספת הקשו על דברי רבי כרסופדאי, מדברי הגמרא שהבאנו עליו. שבדברי רבי כרסופדאי נאמר שהצדיקים הרשעים נכתבים תחתמיהם בראש השנה הלאטור, והצדיקים לחיים ורשעים למיתה, והרי בדברי הגמרא לעיל ה' טז ע"א נאמר בשם תנא דבי רבי ישמעאל' שהיה נהגה על המשנה שליו' שאדם נידון בראש השנה וגזר דין שלו נחתם ביום הכפורים. וכך נאמר בדברי הפייטן בינתנה תוקף' בראש השנה יכתובן וביום צום כיפור יחתמון'

מכון ירושלים
יצאו לאור
תשב"ץ קטן
פסקי המרה"ם מרוטנוברג
יו"יל ע"יפ' דפתי' והפ"ר, עם מקורות וצינונים, הערות מקבילות ומפתחות
פנקסו של מומאל
תורת רבינו שמואל שטראשון וצ"ל
להשיג בחנויות הספרים

גנוזות

עורך הרב הלל מן

רבי דוד פוברסקי - ראש ישיבת פוניבז' [תרס"ב – תשנ"ו] מכתביו

יו מן המשפט של ראש השנה

כתוב במקרא [ישעיהו טא, ה] 'אני ה' אוהב משפט', הקב"ה אומר אוהב משפט מוה זאת שהוא אוהב משפט, וגם בתהלים [טז] כתוב ועוד יודו משפט אהב, ויש לענין מהו זאת משפט, מהו יסודו של משפט.

בתורה כתוב כסדר 'וברעת הרע', ואחר כל העונשים כתוב וברעת הרע מקרב, אצל כלל ישראל, ואצל תורה 'ועונשים' ביאורם הוא לבער את הרע, 'ביעור הרעי' זהו המשפט בישראל.

'ראש השנה יום משפט הוא', ביאורו הוא שבראש השנה מבערים את הרע, 'אינו ה' אוהב משפט' מפני שמשפט הוא ביעור הרע, וזהו ה'ראש השנה', ראש השנה הוא רק לשפט, מהו זאת משפט הוא ביעור הרע וברעת הרע.

ומה"ט איתא בסנהדרין [מ, א] שהיו צריכים הקרובים לשאלו בשלום הדיינים להראות שאין להם עליהם כלום כלפי, כי זוהי מהותם של הקרובים לברוא להראות שאין לנו עליכם כלום, הרי ביערתם הם.

זוהו ענין המשפט, משפטים גדולים קוטנים עד שווה פירוטה כולם ענינם אחד הוא, זהו הענין במה

שהקב"ה מליישב לשפטו וזהו ענין ראש השנה בראשו של השנה.

תאמרו בקושיא זו כמה ישיובים:
א - הגר"א אר"ה תקפ"ב סעיף ט' כותב קושיותא זו מיישבת לדעת התוספות שהבאנו לעיל שדברי רבי כרסופדאי נאמרו רק בקשר למיתה חיים בעולם הבא, ובדין זה נכתבים ותחתמיהם הצדיקים והרשעים בראש השנה עצמו, אבל גזר הדין על היום המהימה בעולם הזה נכתבים כולם בראש השנה, ותחתמיהם ביום הכיפורים. הגר"א מסופך שלישיטה זו שיטת התוספות יש לכל אחד לאחד לחיבור' לישנה טובה חסבת וכו', וראי' לאחל לישנה טובה חסבת ותחתיה, שדרי' מנת המכריסם ברכה זו לאחל שנה טובה בעולם הזה, ותחתיה גזר הדין לבי' העולם הזה שלשת התוספות היא בזום הכיפורים, ולכן בראש השנה י' לאחל רק לשנה טובה חסבת וצ"ל שהאומרים את הנוסח לישנה טובה חסבת ותחתיה וכו' סובים' כעת הדימין' שביאש השנה הצדיקים [והרשעים] נכתבים ותחתמיהם לחיים טובים בעולם הזה.

ב - יישוב נוסף לקושיא זו מצנינו דברי המרה"ם שיק' שרית אר"כ ש' שסובר שכל עשרת ימי תשובתה הם ימי דין, ובצדיקים וברשעים גם נגמרי הדין בראש השנה, ובעינתיים מתחיל הדין בראש השנה אם יוד עשורו ושבועה שילמה ומעשים טובים בראש השנה הם נכתבים לחיים בראש השנה ואם הם זכו ביום ב' הם נכתבים ביום ב' וכך עד יום הכיפורים [ונתנה למיתה בראש השנה היינו מראש השנה הארז'ן], ומ"מ אותם בעינתיים אע"פ שזה עשורו ושבועה מצוותה מעשים טובים אפילו לא אין קיים הם זוכים שיחתמו והיה גמור דין עד הנעילה ביום הכיפורים. ועל זה נאמר בראש השנה יכתבון וביום צום כיפור חסורין הדינו הכיפורים. ונלן' אנו מתפללים בכל עשרת ימי תשובה באבתי מלכנו יתכונן, כיון שאנו מבקשים שישל האד' שאנו בעינתיים שיכתבו לחיים טובים] והדוסף שם המהר"ם שייק' שאף לגבי הצדיקים שייך כתיבה בראש השנה ותחתיהם ביום הכפורים, שאין שנחתמו לחיים, האופן בו יבוא אליהם הטוב שנגזר להם חלוי' אלא נגזר טוב על מדינתה, ועד יום הכיפורים שאז נחתם הדין על המדינה' לא מבואר א"א ידוע הטוב על הצדיקים, ולכן גם עליהם שייך לומר 'ביום צום כיפור יחתמון'.

בגמרא ראש השנה לב ע"ב, ותפ"י ע"ב נאמר שמפני שיום ה' הוא יום דין אף על פי שקראים מועדו ותקדשו בששית מלאכה, אין אחריון בו הלל, וכדמאר רבי אבהו אמרו מלאכי השרת' לבי' הקדוש ברוך הוא: רבנו יש שלום, ואפי' לא ישרא' אומרים שיהי' לפניך היא דינו אבתי ישראל אתן כן אלא לובשי'ם לבנים ומתעטפין' לבנים ומגלתיים' אבתי ואוכלין ושוחין ושומחים יודעין שהקב"ה עושה לנו ניסים, וכן נפסק להלכה טור ורש"ע ס' תקפ"א, אמנם המהר"א שם כתב מו"מ' לא ילבש בראש השנה בגדים חשובים כבשאר ימים טובים, כדי שתהא אימת הדין עליה. כעין זה כתוב בחינוך' שיש לנהוג בראש השנה כימי מועד' לאותו שמחה שזיכנו ה' ליום של חזרה בתשובה ומיטוט עונותיו ודו"ל 'היה מחסרי' האל על בראוי' לפקוד אותם ולראות מעשהיהם יום אחד בכל שנה ושנה, כדי שלא יתורבו העונות והיה מקום לכפרה, והוא רבו חסד' מטה כלפי חסד, וכיון שהם מועטים מעביר עליהן, ואם אולי יש בהם עונות שצריקין מידוק', נפרע מהם מעט מעט, וכעין מה שאמרו זכרונם לברכה [ע"פ ד' ע"א] אוהבו נפרע ממנו מעט מעט. ואם לא יפקדם עד זמן רב, יתברו כל כך עד שיתחייב העולם כמעט כלייה חלילה. נמצא שיהיו הנכבד הזה הוא קיומו של עולם, ולכן ראוי לעשות אותו יום טוב ולהיותו במגן מועדי' השנה היקרים. ואולם מהיותו יום מועד' לרוך כל ה', ראוי לעמוד בו ביראה ופחד יותר מכל שאר מועדי' השנה"ו.

הנושאים הבאים

נצ"ו - עניני דת ובראש השנה

האזינו - נטילת ערבה

^[1] כתוב במקרא [ישעיהו טא, ה] 'אני ה' אוהב משפט', הקב"ה אומר אוהב משפט מהו זאת שהוא אוהב משפט, וגם בתהלים [טז] כתוב ועוד יודו משפט אהב, ויש לענין מהו זאת משפט, מהו יסודו של משפט

^[2] כתוב במקרא [ישעיהו טא, ה] 'אני ה' אוהב משפט', הקב"ה אומר אוהב משפט מהו זאת שהוא אוהב משפט, וגם בתהלים [טז] כתוב ועוד יודו משפט אהב, ויש לענין מהו זאת משפט, מהו יסודו של משפט

השמחה מוסרתת בפחד

ראש השנה הגדולה הוא חג יהודי השונה במשך החגים וימים טובים שניתנו לישראל, יש בו שילוב מעניין של יום דין ויום חג כאחד. מצד אחד ורעדים אנו וזוחלים מאימת יום הדין, ומצד שני מצאנו בחז"ל (ראה בטור הלכות ר"ה אר"ח ריש סי' תקפ"א) דנים טובים בענין שמחה הנוהגת בימים זה, ואכן דין רב נשפך על ענין זה.

מהלך נפלא על דרך העבודה אומר **מנחת החתים** (בדרשות עמ' ו'): עורא הסופר אמר בראש חודש השביעי הוא ראש השנה: "לכו אכלו משמנים ושנו מתקנים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו, ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם" (נחמיה ח, פ').

ויש לכאור דברי עזרא, בהקדם יסוד יקר בנתיב עבודת השי"ת, דנהגה השאדם ועובד את ה' בשמחה טוב בא מכאוב וצער כלל, ואח"כ כשהקל עליו חליי במעט, אלו התעוררות על שנתחבק עד עשויי מה' והפנין להתקרב אליו יתברך, ושוב ישמח ויגל באותו הצער שזכה לכן.

ומטעמים זאת הי' החתם סופר¹ במשל נפלא לחולה שמתחילה לא הרגיש בסוריו ומכאוביו ואמר לרופאיו שאין לו שום מחלה וצער כלל, ואח"כ כשהקל עליו חליי במעט, התחיל מתפלל ומאבדים וצונק במר לבו על מאבוכו ויסוריו, ואמר לו הרופאים שימשה שמרגיש את מאבוכו שזוהו סימן טוב שיתורו לבריאותו.

למשל זו שאומר מרן החתים השוה מור"ר הגה"ח **רבי אליעזר דוד פרידמן** שליט"א מה סופר הר"ק **רבי יהודה מדיקוב** בעצמו כששהה אצל דודו הר"ק רבי מנחם מנרל מושישווא ז"ע בעל ה"שארית מנחם" בעת ששכב על ערש דוי קודם הסתלקותו, ביום שב"ק נכנס שם אחד הרופאים המומחים ודרש בשלום החולה, ונענה אליו הרב מושישווא ז"ע "עכשיו הוטב לי ואיני מרגיש שום מאבוכי ויסורים", כששמע הרופא את דבריו נתבהל עד למאוד, והסביר לו חששו כשאתר הגוף נלחם במחלה אמנם החולה סובל יסורים אבל זה לסימן מובהק וריאה ברורה לחיות הגוף, אבל כשאין מרגיש שום יסורים משמע שאף הגוף נולש ואין כבר בכוחו להילחם את מלחמתו ואין זה סימן טוב, ואכן במוצאי שבת נסתלק לעולם שכולו טוב.

וסיים רבי יהודה ליעל ואמר "מדבריו למדתי גם לענין חולי הנפש שכל זמן שהאדם מיוסר מירידתו בעבודת ה' סימן הוא כי הוא נלחם ביצרו, אבל כשאינו מיוסר ואין לו כאב ומצבו הוא יום כי הפסיק להילחם והחנא ליצולן ודל"י ודפח"ח.

נחזור לרבי החתים, גם כאן כשבני ישראל נכנסו מתחילה לשמחת מצות יו"ט בראש השנה וקראת התורה (וכמובא שם בפסוקי נחמיה שעורא קרא לפנייה בתורה) זכו, שהרגישו חסרונם וחסרונם וזכרו כפי רב כמבואר שם בפסוק, ואמר להם עזרא אדרבה "אל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם" שעי' שמחת מצות החג נתרפאת במעט והתחילה להרגיש בחוליו חטאים וזהו סימן שהתשובה התחילה לפעול אצלם.

וממשיך - החתם סופר זצ"ל - להסביר על דרך זה שכן היא סדר התקנות, ותקעים בתחילה 'תקיעה פשוטה' שהוא משמחת יו"ט ושמחת מצוה כדכתיב 'ויבנים' שמחתם ותקעתם', ועיי' זוכים להתעוררות וכבי על החטאים, והיינו שתוקעים 'תקיעת שברים תורנית' - גנוחי גנוח וילולי ליל, ושוב שמחים שזכינו ואנו בדרך הנכונה לתשובה, והיינו שתוקעים 'תקיעת פשוטה' לחתייה, וזהו כוונת הכתוב "וגילו ברה"ה" שישמחו באותה רעה שזכינו לכן עכ"ל.

אף הרה"ק **רבי יהודה לייב מגור** ז"ע בעל **השפת אמת** נדרש לדבר זה, ופילס בזה מהלך נפלא המאיר אלומות אלו לעוד כמה מילי בניצנים ביאור בעניני גאון נדן.

כה דיבר בקדשו (שפ"א לר"ה שנת תרל"ה): הנה ר"ה הוא יום חג כמו כל שאר החגים ומעידים, שלבנו מלא שמחה, ועל שבתסוד הגדול נתן לנו הש"י ימי תשובה ומשפט בכל ראשית שנה, להתנתק מכל חטא, ואנו בני ישראל בטוחים שנצא וכאין ברין ונכתב לאתרו לחיים בספרן של צדיקים כדכתיב 'ועמך כולם צדיקים'. אמנם כיון שהשטן מקטרג על ישראל, על שהם מובטחים בכיית השמחה ותר מגויים, ועל מנת למנוע פתחון פה לבני עוולת, צריך שמחו זו להיות נוסחת ונכסית בלבנו, וזהו "בכסה ליום חגיגנו" שמחתינו צריכה להיות בהתכונות, ואינם חגיגו - ביום חג - נפתח לנו צוהר להבין וביטור זה זהו אומר השפת אמת - ונפתח לנו צוהר להבין מאמרם ז"ל (ר"ה לב): "אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בר"ה, אמר להם אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וישראל אומרים שירה", הנה מעצם האמירה ששאלו המלאכים להקב"ה מפני מה אין ישראל אומרים שירה, מוכח שיש מקום לשירה בימים אלו וגם שהם ימי משפט ודין, כי בודאי לא נעלם ממלאכי השרת שימים אלה ימי משפט ועם כל זה סברו שיש מקום לומר הלל, אלא שהש"י השיב להם שלא ניתן לגלות השמחה כל כך כמבועדי השלש רגלים עד שלא אמירת הלל אלא להסתירה.

וכפי זה כתב הרה"ק **רבי בונם מפשיסחא** במכתב הידוע: (נדפס בירמיהם צופים דף עט.) **יוה סוד ראש השנה השמחה והדאנה מוסרתת בפחד**.

עומדים אנו בחודש אלול, בימים הנוראים שהמשכס בראש השנה ושיאם ביום הכיפורים. עלינו להתעורר ולחשוב על מהות הימים ועל הנדרש מאתנו בימים אלו.

המדרש מביא משל למלך שהודיע לאנשי העיר שהוא בא לגבות מס המגיע לו מהם. עוד כשהיה רחוק מן העיר יצאו לקראתו הזקנים ראשי העיר כדי לקבל את פניו, כשראה אותם המלך ויתר להם שליש מהחוב. כשבא יותר קרוב לעיר, יצאו לקראתו הבינוניים ועושים תשובה ומרבים בתפילה, מותר להם השליש ויתר שיש להם. כשראה אותם המלך ויתר להם שליש מהחוב. כשבא אל שער העיר וראה שיצאו לקראתו כולם, אנשים נשים וטף כדי לקבל את פני מלך ויתר על כל החוב.

כך הדבר בימים הנוראים כשמגיע חודש אלול יוצאין הצדיקים ואנשי מעשה לכבוד הקב"ה בתורה ובמעשים טובים ומותר להם שליש. כשמגיע ראש השנה יוצאים גם הבינוניים ועושים תשובה ומרבים בתפילה, מותר להם השליש השני. ובבא יוה"כ יוצאין אנשים נשים וטף, כולם לובשים לבנים ומתענים ומותר להם הכל. נמצא שלוש פעמים מכפר הקב"ה על העוונות, קודם ר"ה וקודם יו"כ וביו"כ. לכן, ראוי לומר מעביר אשמותינו בכל שנה ושנה. כי לשון כל שנה משמע שמעביר אשמותינו פעם אחת בכל שנה, ובכל שנה משמע פעמים הרבה בתוך השנה.

ישנם בחז"ל כמה פסוקים ראשי תיבות שלהם הוא אלול: 'ומל ד' את לבבך ואת לבב זרעך' - תשובה. 'אני לדודי ודודי לי' - תפילה. 'איש לרעהו ומנתות לאבינונים' - צדקה. לתשובה, תפילה וצדקה מקבילים צום, קול וממון. צום זה תשובה אלו הרצוניים, תלמידי החכמים והאנשים שיש להם לב לדעת ולהבין לא משמעות הימים ומה שהם דורשים מהם. וכבר בחודש אלול הם חוזרים לד' ואת לבבך ואת לבב זרעך, אתה בא עם לב מבין והקב"ה יעזור לך וגם יעביר הגזירות מעליך. קול זה תפילה - אלו האנשים שלא יודעים ללמד תורה, אך יודעים להתפלל מתוך כוונה טהורה לד'. ותפילתם תעזור לביטול הגזירות שהרי, אני לדודי ודודי לי, יעזור לי. ממון זה צדקה - אלו "עמך", האנשים שלא יודעים ללמד תורה, לא מתפללים מתוך כוונות מיוחדות אך יודעים להחזיק ולתמוך בלומדי התורה בצדקה שהם מעניקים להם. 'איש לדעהו ומנתות לאבינונים'. אלו גם אלו מעבירים את רוע הגזירה גם זכות זו תעמוד להם להעביר הגזירה.

בהתאם לכן: דרשו ד' בהימצא, זוהי דרישה לראשונים שיועדים לדרוש את ד' וללמוד תורה. קראוהו בהיותו קרוב - פניה לאנשים שיועדים להתפלל מעומקא דליבא. ויעזוב רשע דרכו" - אלו המתעסקים בממון, שמא יש בידם גזל, כולם צריכים להתחזק ולחזור בתשובה.

על פי המדרש שהזכרנו בתחילה, ישנם שלושה סוגי אנשים, וכל סוג מתייחס ללימים אחרים במסגרת ימי הדין. ערב ר"ה - תענית צדיקים, השרים והחשובים חוזרים בתשובה לפני בא המלך, יום הדין, ומנצלים את הימצאו של הקב"ה, ואת העובדה שהוא מקבל את התשובה אליו. וזהו דרשו ד' בהימצא. ראש השנה - הבינוניים שאינם נתתמים בר"ה ותלויים ועומדים עד יו"כ, מתפללים מעומק ליבם שיחתמו בספר החיים, וזהו קראוהו בהיותו קרוב. יום הכיפורים - ביום זה כולם מתפללים. ומנסים להמתיק את הדין מה שעוד אפשר, וזהו, יעזוב רשע דרכו. כל רשע, כולם.

דברים אלו מתקשים למה שנאמר - על שלושה דברים העולם עומד: על התורה - אלו תלמידי החכמים והצדיקים והוגים בתורה ומקיימים אותה. על העבודה - אלו האנשים המתפללים לד' מעומק ליבם. ועל גמילות חסדים - אלו התומכים בכספם בלומדי התורה וגם הם מעמודי התווך של העולם.

ואולי זהו הרמז שנאמר במסכת ר"ה: "וכלם עוברים לפניו כבני מרון", וגם שם יש שלושה הסברים: 1. מעלה בית מרון שהיה צר מאוד ורק אדם אחד יכול לעבור אחרי השנה. והרי זה מתאים בעיר מקבלי. 2. היילי בית דוד - שזה דומה לקבוצת חיילים שיכולים לפנות ימינה ושנאלה מהשביל, אבל מפחדים מצעקת המפקד. הרי זה מתאים לבינוניים. 3. כבשים - כשבאים בקבוצות בלי הכנה קודמת, זה מתאים לקבוצה השלישית.

כדי לסכם את העניין, נאמר נוטריקון נוסף לחודש אלול "והאלוקים אינה לידו ושמתו לך מקום" שהוא בין אלול מקלט שהרוצח בשוגג בורח לעיר מקלט כדי להינצל, וידוע שעיר מקלט זה לא רק מקום הצלה, אלא גם חיוב וכפרה שהרי אם הרוצח מת, מגלים עצמותיו לעיר מקלט, והרי פה אין בעיה עם גואל הדם. כמו"כ הרוצח בשוגג בעיר מקלט גולה משכונה לשכונה, וגם שם אין בעיה של גואל הדם. שהרי איננו יכול להיכנס לעיר בהכרח. שעיר מקלט זה גם עונש וכפרה. הוא הדין אלול, זה לא רק הזדמנות, אלא חיוב. ועל זה נאמר: "אריה שאג מי לא יירא" - א-אלול, ר- ראש השנה, י- יום כפור, ה-הושענא רבה. כל הימים הללו הם שואגים, אמנם ר"ה יו"כ והושענא רבה ודאי שואגים כי הם ימי דין. מהי השאנה של חודש אלול? אלא נתתי לך ימי רחמים להתכונן לימי הדין, אם אתה לא מנצל אותם הימים עצמם שואגים.

אנו צריכים לנצל את המתנה היקרה, הזמן המיוחד שקבלנו מד' שהוא זמן מאד חשוב. וכתוב בספרים שבאלול, במעט מאמצים תפילה אפשר להשיג יותר מאשר בחודשים אחרים בהרבה זמן, הרבה תפילה והרבה מאמצים.

יום הדין שהביא למהפכה בלימוד

את הכרזתו ברמה של הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל מחולל ויוזם הרעיון ללימוד הדף היומי, בכניסה הגדולה במעמד גדולי ישראל, איש לא ישכח:

"על הכניסה הגדולה להחליט כי החל מראש השנה תרפ"ד יש ללמוד מדי יום ביומו דף גמרא לפי סדר הש"ס מתחילתו, ומעתה יהא לימוד דף זה הסמל של כל יהודי נאמן".

בנימקו את הרעיון אמר בלהט דברותיו: הרי אין דבר יותר הולם לסמל את מטרותינו ועיקר תכליתנו בכיוון "ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם" מאשר דף של גמרא. וכי מהי שיפיתנו, כפי שזו באה על ביטויה בכינוס נהדר זה? לאחד את יראי השם מכל קצוי תבל, לצרף לחטיבה אחת את כל הגלויים, את יהודי כל התפוצות, להגדיל תורה ולהאדירה, והנה אותה אחדות מוצקת תבטא בלימוד דף אחד.

שוו בנפשכם, כמה נפלא הוא חזיון דף היומי כשיתגשם, הנה נוסע לו יהודי באניה ותחת בית שחיו ישרת "ברכות", נוסע הוא שבועיים ימים מארץ ישראל לאמריקה, כל יום עם דמומי חמה הריהו פותח את הגמרא ולומד את ה"דף", ובבואו לאמריקה, הריהו נכנס לבית המדרש בניו-יורק ומוצא להפתעתו עוד יהודים עוסקים באותו דף שבו הגה היום. מצטרף הוא ללומדים בחדוה, מתפלפל עמהם, והם משיבים לו, נמצא שם שמים ממאדר מתגדל ומתקדש.

יהודי מארצות הברית שעקב לבראזיל שבדרום או ליאפאן שבאסיה, הריהו סר בראש ובראשונה לבית המדרש ומוצא את כולם עוסקים בדף שהוא עומד היום - וכי יש לנו איחור לבבות גדול מזה? ולא רק זאת, עד הנה נשאר מסכתות שלא למדו אותם ציבור גדול והיו ל"יתומים", רק יחיד סגולה חמלו עליהם, וה"דף" יתקן הכל.

לא פלא הוא שאך סיים את דבריו, והתרגשות סוערת אחזה בכל הנחכים, אלפי הצירים כמו מנסאותיהם מחאו כף והריעו בקולות שמחה, גלי התשוואות גברו והלכו ולא פסקו שעה ארוכה, בקולות אלו היה בבואה והד רחוק מאותו קול שנישא בחורב - "נעשה ונשמע".

אך מעטים יודעים על החלום שהוכיח את רוב ערך ההצעה.

במוצאי ראש השנה תרפ"ד התקבל מכתב בביתו של הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל, מכתב שנכתב בכתב יד אחרות, ונשלח אליו בבהילות, וכה היה כתוב בו:

"בראש השנה חלמתי חלום, ראיתי אותך, אחי היקר, בשמים... המון צדיקים בעלי צורה ומזוהרים כזוהר הרקיע. ואתה אחי, עומדת בתוכם ופניך זרחו כמשש בגבורתה, וכולם חייכו לעומתך והודו לך, ושמתו בך מאד מאד... והיה זה הבוק האור ששראה היה בידי כולם, הודיעני נא, אחי מחמד, פשר החלום ושבבר".

לא ידעה אחרות של רבי מאיר כי בליל זה בו "סימנא מילתא" עלה לשמים "דף גמרא" שנלמד על ידי רבבות אלפי ישראל מארבע כנפות הארץ, דף גמרא שנלמד מכוחו ועורר נחת רוח בכל העולמות העליונים.

בראש השנה תרפ"ד נפל דבר בישראל, ה"דף היומי" יצא לדרך, למעט הארוך והנצחי הרצוף מילוני דפי גמרא הנלמדים מדי יום בקדושה, ובטהרה, על ידי גאוני עולם, רבנים, פשוטי עם, עמלי יום ויגעי לילה, עד להיות הדף היומי, המרגלית הנוצצת של כלל ישראל.

פוטו סטודיו	הל פז-רשת למוסיקה ירושלים ב"ב-חיפה	פוטו ציון צילום אירועים, מצלמות וסטודיו	אחים הקר רשת בשר להמדרין
● בחסותם האדיבה של בעלי עסקים תומכי תורה לברכה, הצלחה וכטו"ם ●			
צבי ורצברגר בית הצנבריה	המעגל הנאמן זאב הורוביץ דלתות פלדה ואלומיניום	לעילוי נשמת רבי יצחק בן ר' אליהו ואסתר זר	